

Berna Çetin Akgün'ün Gezi Yazılarının Metin Dilbilimsel Çözümlemesi ve Yabancılara Türkçe Öğretiminde Okuma Materyali Olarak Kullanıma Uygunluğunun İncelenmesi

Özge KURNAZ*

Öz. Bu çalışmada, Berna Çetin Akgün tarafından 2008-2009 yıllarında Yolculuk adlı aylık kültür ve yaşam dergisi için yazılan 5 gezi yazısı incelenmiştir. Çalışmanın amacı, adı geçen yazarın gezi yazılarının yabancılara Türkçe öğretiminde okuma materyali olarak kullanıma uygun olup olmadığının saptanmasıdır. Metin dilbilimsel çerçevede ele alınan gezi yazılarında bağdaşıklık ve tutarlılık kapsamında art gönderim, ön gönderim, eksilteli yapılar ve örtük anlatım öğeleri gözden geçirilmiş, küçük yapının incelenmesiyle metinler betimlenmiş, büyük yapının incelenmesiyle ise metinler çözümlenmiştir. Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde önemli bir yeri olan okuma alıştırmaları için metin seçiminde bu yazarın metinlerinin kolaylıkla düşünülebileceği çalışma sonucunda görülmüştür. Bu gezi yazıları Türkçe öğrenen yabancılar için hem öğretici hem de ilgi çekici metinlerdir ve ders materyali olarak kullanılabilirlerdir.

Anahtar Kelimeler: Metin dilbilim, art gönderim, ön gönderim, eksilteli yapılar, yabancı dil olarak Türkçe öğretimi

Text Linguistic Analysis of Travel Articles by Berna Çetin Akgün and an Investigation on Its Usability as Reading Materials in Teaching Turkish as a Foreign Language

Abstract. This study examines five travel articles written by Berna Çetin Akgün for the monthly culture and life style magazine Yolculuk between 2008-2009, with the aim of determining the usability of these travel articles as reading material in teaching Turkish as a foreign language. The aforesaid travel articles are handled in the framework of text linguistics. Anaphoric and cataphoric references, elliptical structures and implicit narrative elements were reviewed within coherence indicators. Through this review, the texts were delineated by examining the microstructure. They were also analyzed for cohesion indicators by examining the macrostructure. The reading exercises have great value in teaching Turkish as a foreign language. The results of this study show that the aforementioned travel articles can be considered as reading texts in Turkish classes, as they are both informative and interesting texts suitable for use as course materials.

Keywords: Text linguistics, anaphoric indicators, cataphoric indicators, elliptical structures, Turkish as a foreign language.

* Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yabancılara Türkçe Öğretimi YL Öğrencisi, ozgekurnaz34@gmail.com

1. GİRİŞ

Yabancılara Türkçe öğretiminde metinlerin rolü yadsınamaz. Çünkü dil, sadece dil bilgisinden ve bu kurallara göre meydana getirilen yan yana dizilmiş cümlelerden oluşan bir yapı değildir. Dilin ait olduğu kültüre, birikim ve yaşanmışlıklara istinaden her tür metinde incelenmesi gereken derin yapılar bulunmaktadır. Ancak farklı metin türlerinin ders ortamına katılmasıyla dil öğrencisi dilin incelikli yapılarıyla karşılaşır ve daha sonra da bu kullanımlara haiz olur. Bu çerçevede metin dilbilimin amacı da metinlerde görünenin ötesindeki anlamları ve incelikli kullanımları inceleyip analiz ederek bu derin yapıları keşfetmek ve yüzeyin altındaki anlama ulaşmaktır. Kapsamlı olarak incelenmiş ve çözümlenmiş metinlerin ders ortamına dâhil edilmesiyle yabancılara Türkçe öğretimi hem öğrenci hem öğretici için daha keyifli bir hale gelecektir. Özellikle metinlerin seçiminde öğrencinin ilgi alanlarının göz önünde bulundurulması öğrenmeyi daha kolay ve kalıcı kılacaktır. Bu açıdan bakıldığında yabancılara Türkçe öğretiminde hali hazırda kullanmakta olduğum gezi yazılarını metin bilimsel açıdan incelemeyi uygun bulmaktayım. Genel olarak bakıldığında çoğu öğrencinin Türkiye’de kısa zaman önce yaşamaya başlamasından ötürü kültürümüze, tarihimize, coğrafyamıza ve gezilip görülecek yerlerimize yoğun bir ilgi duyduğu fark edilmektedir. Gezi yazılarının derse dâhil edilmesi, gerçekten merak ettikleri şeyleri, öğrenmekte oldukları dilde okuyup anlama konusunda motivasyonlarının yükselmesini sağlamaktadır. Çünkü okuma ediminin iki temel amacına yönelik olarak öğrenciler hem bilgi edinmekte hem de okudukları metinden haz almaktadır.

Eksilteli yapılar, art gönderimler, ön gönderimler ve örtük yapılar bir metnin anlamsal olarak derinliğini sağlayan bağıntı öğeleridir. Okur, yazılı olan kelimelerin ötesinde anlamları keşfettikçe okuduğu metinden zevk alır ve okumaya devam etme isteği uyanır. İyi bir metin oluşturmadaki ustalık da bunu gerektirmektedir. Okuyucu metnin devamında ne olacağını merak etmeli ve tüm algıları açık bir şekilde metne odaklanmalıdır. Aksi halde okuma bir zorunluluğa dönüşür ya da yarıda bırakılır. Bu da metin açısından bakıldığında en temel işlevlerinden birini yerine getirememesi demektir ki, metni oluşturmadaki başarısızlık anlamına gelmektedir.

Bir metni dilbilimsel açıdan incelerken ilk önce küçük yapının betimlenmesi, daha sonra büyük yapının incelenerek çözümlenmesi yerinde olacaktır. Küçük yapıyı incelemek tutarlılık ve bağdaşıklık unsurlarının metinde gerektiği gibi işlenip işlenmediğini çözümlmek açısından gereklidir. Büyük yapının gözden geçirilmesiyle metnin çözümlleme aşaması da başlar.

Bu çalışmada incelenecek unsurlar: art gönderim, ön gönderim, eksilteli yapılar, örtük anlatım unsurları, başlıklar, metnin türü, tipi ve tonu, yazarın üslubu, bağıntı öğeleri, metindeki uzam kavramının işlenişidir. Genel olarak metinlerdeki bağdaşıklık ve tutarlılık unsurları ele alınacaktır.

Metni incelemeye başlamadan ve dilsel yapıları yorumlamadan önce sorulması gereken en temel sorular şunlardır:

Metnin konusu nedir?

Metni kim yazmıştır?

Metnin hedef kitlesi nedir?

Metnin yazılış amacı nedir?

Metni yazan kişi nerede ve ne zaman metni oluşturmuştur?

Metinlerde kurmaca bir dünya konu edilebileceği gibi gerçek dünya da konu alınabilir. Özellikle tarihle ilgili metinler ya da gezi yazıları gördüğümüz gerçeklere dayalı metin türü kapsamına girer. Elbette tarihi bir olayı ya da bir yerin coğrafi ve kültürel özelliklerini anlatırken ilgi çekiciliği artırmak için kurmaca metin türü olan destanlardan, söylencelerden yararlanılabilir. Fakat bunlar metnin bütününe yayılmış olan yaşanmış gerçek olayların anlatımı kaidelerini bozmaz.

Bu yönden baktığımızda gezi yazıları anlatsal metin türüne dâhil edilebilmektedir. Her ne kadar anlatsal metin türü dendiğinde öykü ve roman gibi türler anlaşılabilir de bu, anlatsal metinlerin kurmaca olması gerektiği gibi yerleşmiş bir inancın sonucudur. Oysa yaşanan olaylar da bir öykü anlatır gibi, içine ilgi çekici unsurlar olan betimlemeler ve söz sanatları katılarak okuyucuya sunulabilir ve bu çalışmada örneklerini göreceğimiz şekilde sunulmaktadır da. Burada yazarın ustalığı başroldedir. Gerçek bir olayı sıkıcılıktan ve monotonluktan uzak bir şekilde süsleyerek, tonunu hiç düşürmeden okuyucuya aktarabilmek, metin her ne kadar gerçek yaşamdan kaynak almış olursa olsun onu betimlemelerle okuyan kişinin düş dünyasına sokabilmek yaratıcılık gerektirir. İncelenecek olan 5 gezi yazısında Berna Çetin Akgün'ün bu unsurları ne denli iyi yansıtmış yansıtmadığı irdelenecektir.

2. VERİ VE YÖNTEM

Bu çalışmada metin dilbilimsel açıdan incelenecek ve çözümlenecek metinler, Yolculuk adlı aylık kültür ve yaşam dergisi için Berna Çetin Akgün tarafından kaleme alınan gezi

yazılarının içinden beşinin seçilmesiyle belirlenmiştir. Metin dilbilimsel çerçevede ele alınacak olan gezi yazılarında bağdaşıklık ve tutarlılık kapsamında art gönderim, ön gönderim, eksilteli yapılar ve örtük anlatım öğeleri gözden geçirilecek, küçük yapının incelenmesiyle metin betimlenecek, büyük yapının incelenmesiyle ise metin çözümlenecektir.

3. KÜÇÜK YAPI VE METNİN BETİMLENMESİ

Bir metni çözümlerken ve yorumlarken sadece genel yapıya ve metnin bütünlüğüne değil tümceler arası çeşitli bağıntı öğelerine de bakmak gerekmektedir. O halde önce metni betimlememizi sağlayan küçük yapıyı tanımlayarak başlamak yerinde olacaktır.

“Küçük yapı tümceler arası düzenlemeyi ilgilendirir. Bağıntı, yineleme, art gönderim ve ön gönderimler, eksilteli yapı, eylem zamanı, tümceler arası bağıntı öğeleri, metnin belirtecileri, çıkarsamalar gibi durumlar, metnin küçük yapısına yönelik incelemelerde ele alınır.” (Günay, 2007: 68)

Bu çalışmada ele alınacak küçük yapı unsurları art gönderim, ön gönderim, eksilteli yapı ve örtük anlatımı kapsayacaktır. Bu öğeler metnin bağdaşıklığını sağlayan ve tümceler arası bağıntı kurulmasına hizmet eden unsurlardır.

3.1 Artgönderim ve Öngönderim

“Bir metinde bütünlük içinde, daha önce ve daha sonra aynı sözcük, izlek, kavram ya da düşünce aynı biçimde ya da farklı biçimde yeniden kullanılabilir. Her metinde başka öğelere göre yorumlanabilecek art gönderimsel ve ön gönderimsel birimler bulunur. Bu tür yapılar bağlamsal bir durumu ilgilendirir ve sıralı tümcelerde dil ekonomisi adına yapılır. Daha uzun aralıklarla yapılan art gönderim ya da ön gönderim ise, metnin tutarlılığı ve bağıntısı içinde değerlendirilir. Genel metin içinde bir şey önce söylenir, sonra aynı şeye gönderimde bulunulur (art gönderim).” (Günay, 2007: 76)

Günay’ın tanımından da anlaşılacağı üzere art gönderim ve ön gönderim metnin bütünlüğü ve bağdaşıklığının sağlanması konusunda önemli bir rol üstlenmektedir. Anlatılarda aynı kelimeyi tekrarlamak okuyucuyu sıkacağından ve monotonluğa sebep olacağından, metnin bağlaşıklığını korumak için aynı sözcük ya da sözcük grubu her seferinde farklı olarak kullanılmaya çalışılmalıdır. Bu da art gönderim ve ön gönderim kavramlarını doğurur. Böylece okuyucu sürekli aynı kelimelerin tekrarlanmasından doğacak olan monotonluk

hissinden uzak tutulurken metnin bütününden de kopmadan önceki tümce veya paragraflarda geçen konuyla da bağlantısını kaybetmez. Bu şekilde okuyucu metnin içinde tutulur.

3.1.1 Art gönderim Unsurları

Örnek 1: Çoğu İstanbullunun tatillerinin tatlı hatırasıdır Erdek. Çocukluğumuzun pırıl pırıl denizi, belki de yazlıkçı tanımını ilk kez öğrendiğimiz, İstanbul'a sanki bir kulaç uzaklıkta, küçük, şirin bir ilçe. (Bir Kulaç Ötede: Erdek/ Yolculuk- Temmuz 2009- Sayı 61)

Bu örnekte “ilçe” kelimesiyle bir cümle önce belirtiler “Erdek” adına sözcüksel art gönderim yapılmakta ve yerin adı tekrar edilmeden sadece ilçe olma özelliği kullanılarak Erdek nitelenmektedir.

Örnek 2: Çünkü saat 08:30'da yapılan balık mezatına yetişmek istiyoruz. Mezatı beklerken, yanda tekneden bozma çay evinde demli çaylarımızı yudumlayarak balıkçılarla sohbet ediyoruz. (Bir Kulaç Ötede: Erdek/ Yolculuk- Temmuz 2009- Sayı 61)

Bu örnekte “mezat” kelimesiyle bir cümle önce belirtilen “balık mezatına çok bağımlı art gönderim yapılmaktadır. Öncesinde mezatın özelliği verilmiş olduğundan “balık” kelimesi tekrarlanmadan sadece “mezat” kelimesi kullanılarak nitelenmiştir ve okuyucu tarafından anlaşılmaktadır.

Örnek 3: Kent merkezinde gezilebilecek bir başka müzeyse, Taşoda Etnografya Müzesi. Burdur'un eski mahallelerinden Pazar Mahallesi'nde yer alan ve 17. Yüzyılda yapıldığı tahmin edilen konak, Burdur Valiliği tarafından açılmış. (Batı Anadolu'nun Tarihte İlk Sayfası: Burdur/ Yolculuk- Mart 2009- Sayı 57)

Bu örnekte “konak” kelimesiyle bir cümle önce adı geçen “Taşoda Etnografya Müzesi” tanımına göndergenin yinelenmesi yoluyla art gönderim yapılmaktadır. Müzenin adı tekrarlanmamakta fakat konağın müze olarak açılmasına gönderim yapılarak anlaşılması sağlanmaktadır. Ayrıca müzenin bir konaktan dönüştürülmüş olduğu bilgisi de sezdirilmektedir.

Örnek 4: Ağlasun'dan Bucak'a geçiyoruz ve buradaki durağımız Kremna Antik kenti. (Batı Anadolu'nun Tarihte İlk Sayfası: Burdur / Yolculuk- Mart 2009- Sayı 57)

Bu örnekte “buradaki” kelimesiyle cümlelerin başında geçen “Bucak” kelimesine belirteç kullanımı yoluyla art gönderim yapılmaktadır. Aynı cümle içinde yerin adını tekrarlamak

monotonluk yaratacağından yer belirleyicisi olarak kullanılan “buradaki” kelimesiyle nitelenmiştir. Böylece tekrara düşülmeden konu bütünlüğü korunmuştur.

Örnek 5: Bir gün öncesinden sözleştiğimiz Tuncay Aydemir de Çıldır’a bağlı Eşmepınar köyünden.

Aydemir’in özenle baktığı atları...

Tuncay Bey gelirken kırılan buzu gösteriyor bana... (Kükreyen Göl: Çıldır/ Yolculuk- Şubat 2009- Sayı 56)

Bu örnekte ilk olarak adı ve soyadıyla bahsi geçen kişi daha sonra sadece soyadı ya da adı söylenerek nitelenmiş ve art gönderim yapılmıştır. Böylece her seferinde adı ve soyadı belirtilerek tekrara düşülmemiş ve ad ya da soyadı kullanımıyla hem kelime tasarrufu yapılmış hem monotonluktan uzaklaşmıştır.

Örnek 6: Balıkçılar kazma ve küreklerle, buzu zorlukla deliyorlar. Açılan bacalardan, daha önce buz tabakasının altından geçirerek 5 metre derinliğe kadar sarkıtıp, uçlarını dışarı bağladıkları ağları çıkarıyorlar. Bu şekilde balık avlamak hiç de kolay bir iş değil. (Kükreyen Göl: Çıldır/ Yolculuk- Şubat 2009- Sayı 56)

Bu örnekte yapılan işin önce ayrıntılarının verildiği daha sonraysa bu uzun ve süreç anlatan yapılar “bu şekilde” belirteciyle önvaryimsal art gönderim yapılarak zorluğunun ifade edildiği görülmektedir.

Örnek 7: Müzede, Taşkale’ye ilişkin görülebilecek en ilginç şey, Manazan Mağarası’nda bulunmuş olan bir kadın cesediydi.

...MS 7-8. yüzyılda yaşadığı bilinen, tüme yakın, genç bir bayan cesedi; müzenin en ilginç eserlerinden birisiydi. (Toprak Rengi Bir Yolculuk: Taşkale/ Yolculuk- Aralık 2008- Sayı 54)

Bu örnekte birkaç cümle öncesinde geçen “kadın cesedi” tanımına daha sonra ayrıntılı olarak başka özellikleri de verilerek “genç bir bayan cesedi” tamlamasıyla göndergenin yinelenmesi yoluyla art gönderim yapıldığı görülmektedir. Böylece hem aynı kelime olduğu gibi tekrarlanarak monotonluk yaratılmamış hem de bahsi geçen unsurun başka özellikleri de tanıma eklenerek anlam zenginleştirilmiştir.

Örnek 8: Bir sonraki durağımız, Yeşildere Vadisi’nin kuzey yamacındaki doğal kayalara oyulmuş Manazan Mağarası’ydı.

Mağara düzenlenmiş ve aydınlatılmış olmadığı için...

Burada onlarca oyuk bulunuyordu. (Toprak Rengi Bir Yolculuk: Taşkale/ Yolculuk- Aralık 2008- Sayı 54)

Bu örnekte önce mağaranın adı verilip daha sonra sadece “mağara” kelimesiyle okuyucuya art gönderim yoluyla bahsi geçen unsur hatırlatılmıştır. Takip eden cümlelerdeyse “mağara” kelimesini tekrarlamamak için “burada” belirteciyle art gönderim sağlanmıştır.

Örnek 9: Sema Hanım, yemeklerle ve genel düzenle ilgilenirken; İsmail Bey de misafirleri gezdiriyor, Kaz Dağı'nın el değmemiş yerlerinde onları yürüyüşe çıkarıyor. (Herkesin Hayali, Onların Gerçeği: Sema ve İskender Azatoğlu/ Yolculuk- Haziran 2008- Sayı 48)

Bu örnekte “misafirleri” kelimesine daha sonra “onları” adılı kullanılarak art gönderim yapılmıştır.

Örnek 10: Sema Hanım'a soruyorum bu “kaçış” kararını. (Herkesin Hayali, Onların Gerçeği: Sema ve İskender Azatoğlu/ Yolculuk- Haziran 2008- Sayı 48)

Bu örnekte “kaçış” kelimesinin kullanımıyla, yazıda daha önce bahsedilen “büyük şehri ve o yoğun yaşantıyı bırakarak, her şeyden vazgeçerek, sakin yaşamı seçmek için bir köye taşınmak” durumuna önvarsayımsal art gönderim yapılmaktadır. Öncesinde bu durum “kaçış” şeklinde nitelenmemiş olsa da çağrışım yoluyla bu çıkarımı okuyucunun yapması sağlanmıştır. Uzun uzun anlatılmış olan “şehirden uzaklaşma isteği” hissi “kaçış” kelimesiyle özetlenmiştir. Aslında gösterilen unsur aynıdır.

3. 1. 2 Ön gönderim Unsurları

Örnek 1: Kaz Dağı eteğinde, zeytin ağaçlarının içinde bir çiftlik evindeyiz.

Şimdi İdaköy Çiftlik Evi, yılın her ayı çalışan, hafta sonlar mutlaka misafir ağırlayan, doğanın koinunda bir butik otel. (Herkesin Hayali, Onların Gerçeği: Sema ve İskender Azatoğlu/ Yolculuk- Haziran 2008- Sayı 48)

Bu örnekte, yazıda önce sıradan bir çiftlik evi gibi bahsi geçen İdaköy Çiftlik Evi'nin adı daha sonra verilerek ön gönderim yapılmıştır.

Örnek 2: Doğanın içinde sürüp giden hayatlarına hayran olmamak elde değil. Sema ve İskender Azatoğlu çifti çocuklarının eğitimi bitince artık şehirle bağlantılarının kalmadığını

anlayarak ve doğaya koşma ihtiyacı duyarak Edremit'e gelmiş. (Herkesin Hayali, Onların Gerçeği: Sema ve İskender Azatoğlu/ Yolculuk- Haziran 2008- Sayı 48)

Bu örnekte Sema ve İskender Azatoğlu çiftinin önce adı verilmeden "hayatlarına" kelimesiyle yazıya dâhil olduğu görülmekte. Daha sonra kimin hayatından bahsedildiği açıklanmakta ve böylece ön gönderim yapılmaktadır.

Örnek 3: Babasının rahatsızlığına rağmen kırmıyor bizi ve onu beklediğimiz saatte, tepenin ardından küçük bir karaltı halinde beliriveriyor Tuncay Aydemir. (Kükreyen Göl: Çıldır/ Yolculuk- Şubat 2009- Sayı 56)

Bu örnekte beklenen kişiyle ilgili önce bilgi verilip sonra adı belirtilerek ön gönderim yapıldığı görülmektedir.

Örnek 4: Akşam sohbetlerimiz hep bir konu üzerinde dönüp duruyor. Spor faaliyetlerinin buraya getireceği dinamizmin, hem halkın üzerindeki umutsuzluk ve durgunluğu atacağı hem de hayvancılık dışında yapabilecekleri başka bir iş olabileceğini konuşuyoruz. (Kükreyen Göl: Çıldır/ Yolculuk- Şubat 2009- Sayı 56)

Bu örnekte görüleceği üzere konunun içeriği verilmeden önce sürekli üstünde konuşulduğu bilgisine değinilmiş sonra ise konunun ne olduğundan bahsedilmiştir. Bu şekilde konuya ön gönderim yapılmıştır.

Örnek 5: Burdur, edebiyat tarihimize bir önemli kişiliği de armağan etmiş. Yeşilova'ya bağlı Akçaköy'de doğan Fakir Baykurt'un evi, bugün bir kütüphane. (Batı Anadolu'nun Tarihte İlk Sayfası: Burdur / Yolculuk- Mart 2009- Sayı 57)

Bu örnekte görüldüğü gibi ön gönderim olarak, bahsedilen kişinin adına değinilmeden edebiyat dünyasındaki yerinden söz edilmiş ve daha sonra adı verilmiştir.

Örnek 6: Etrafı uçurumlarla çevrili bir tepe üzerinde, Pisidialılarca kurulmuş olan Kremna Antik Kenti, terk edilmiş ve harabe bir görüntü sergiliyor. (Batı Anadolu'nun Tarihte İlk Sayfası: Burdur / Yolculuk- Mart 2009- Sayı 57)

Bu örnekte görüldüğü gibi antik kentin adı verilmeden önce "etrafı" kelimesiyle bir ön gönderimde bulunulmuştur. Daha sonra ise kentin adından bahsedilmiştir.

Örnek 7: Burdur'un şehir merkezinden epeyce uzak olması nedeniyle ancak akşamüzeri varabiliyoruz, zamanında Likya eyaletine bağlı olan Kibyra Antik Kenti'ne. (Batı Anadolu'nun Tarihte İlk Sayfası: Burdur / Yolculuk- Mart 2009- Sayı 57)

Bu örnekte antik kentin adı verilmeden önce "olması" kelimesiyle Kibyra Antik Kenti'ne ön gönderimde bulunulmuştur.

Örnek 8: ...antik kentin hipodromuna ayak basar basmaz, at üstünde birinin, batan güneşin içinden bir silüet halinde bize yaklaştığını fark ediyoruz. Bize yaklaştıkça koyunlarını otlatmaya gelen küçük bir çoban olduğunu görüyoruz. (Batı Anadolu'nun Tarihte İlk Sayfası: Burdur / Yolculuk- Mart 2009- Sayı 57)

Bu örnekte yaklaşan kişiden "biri" şeklinde bahsedilerek ardından gelen cümledeki "küçük bir çoban" tamlamasına ön gönderim yapılmıştır.

Örnek 9: Gölleri, antik kentleri, sivil mimarisi ve zanaatlarıyla keşfedilmeye doymayan Anadolu kentlerinden biri Burdur. (Batı Anadolu'nun Tarihte İlk Sayfası: Burdur / Yolculuk- Mart 2009- Sayı 57)

Bu örnekte şehrin adı verilmeden önce sahip olduğu özellikler iyelik ekleriyle verilerek şehrin adına ön gönderim yapıldığı görülmektedir.

Örnek 10: Güllerle süslediği bisikleti gibi şapkası da güllerle süslü Enver Türe, güler yüzüyle sohbe karışıyor.

Bu örnekte görüldüğü üzere yazar bahsedilen kişinin adını vermeden önce iyelik ekleriyle onu işaret ederek ön gönderim yapmıştır.

3. 2 Eksilteli Yapılar

"Eksilti, bir tümceden bir ya da birden çok ögenin silinmesi işlemini belirtir. Bu silinme sonunda tümcenin bağlam içindeki anlaşılabilirliği kaybolmaz. Her dilde, kendi kullanım olanaklarından yararlanılarak, birden çok tümceyi, birbirlerine bağlı olarak daha kısa söyleme biçimi vardır. Bunlar eksilteli yapı olarak tanımlanır." (Günay, 2007: 83)

Eksilteli yapılar cümle içinde aynı sözcüğün tekrarlanmasından doğacak monotonluktan kaçınmak için yazarların sık kullanmakta olduğu unsurlardır. Cümleden belirli öğelerin atılması anlamda kaybolmaya yol açmayacağı gibi akıcılığa ve okurun metni dikkatli okuması

yönünde motivasyonun korunmasına da hizmet etmektedir. Fakat bu noktada yazarın üslubu ve bu yapıları şüpheye yer vermeyecek şekilde ustalıkla kullanması önemlidir.

Örnek 1: Erdek, sunacağı güzelliklerle, kollarını açmış, çocuksu bir gülümsemeye yaza hazır... (Bir Kulaç Ötede: Erdek/ Yolculuk- Temmuz 2009- Sayı 61)

Bu örnekte cümle sonuna gelmesi gereken “bekliyor” fiili konmamıştır. Bu şekilde bir eksiltili yapı kullanımı görülmektedir.

Örnek 2: Aynı zamanda, giderek kuruyan ve kirlenen göllerimizden...(Batı Anadolu'nun Tarihte İlk Sayfası: Burdur / Yolculuk- Mart 2009- Sayı 57)

Bu örnekte cümlenin sonuna gelmesi gereken “biridir” kelimesi kullanılmayarak eksiltili yapı özelliğinden yararlanılmıştır.

Örnek 3: Kıyısında yürürken insan kendini deniz kıyısındaymiş gibi hissediyor. (Batı Anadolu'nun Tarihte İlk Sayfası: Burdur / Yolculuk- Mart 2009- Sayı 57)

Bu örnekte “gibi” ilgecinden sonra benzetme yönü söylenmemiş ve eksiltili yapı kullanılmıştır. “Deniz kıyısındaymiş gibi mutlu, ferahlamış, huzurlu” şeklinde bir tanım kullanılsaydı eksiltili yapı söz konusu olmazdı.

Örnek 4: ...beyazlara bürünmüş göl, ardında dağlar ve etrafında küçük köyler...(Kükreyen Göl: Çıldır/ Yolculuk- Şubat 2009- Sayı 56)

Bu örnekte cümlenin fiili olarak “var” kelimesi kullanılmadığından eksiltili yapı söz konusudur.

Örnek 5: Doğu Anadolu Bölgesi'nin en büyük tatlı su gölü olan Çıldır Gölü'nün balıkçıları hem ağlarını alırlar yanlarına hem kazma küreklerini. (Kükreyen Göl: Çıldır/ Yolculuk- Şubat 2009- Sayı 56)

Bu örnekte “hem” bağlacıyla cümlenin iki tarafında da kullanılan fiil aynı olduğundan ikinci kez “ alırlar” kelimesini tekrarlamaktan kaçınılmıştır. Dolayısıyla eksiltili yapı söz konusudur.

Örnek 6: “Bir bilinçli kurulan butik oteller var; bir de bizler gibi el yordamıyla başlayan hareketler.” (Herkesin Hayali, Onların Gerçeği: Sema ve İskender Azatoğlu/ Yolculuk- Haziran 2008- Sayı 4)

Bu örnekte cümlenin devamında “var” fiili kullanılmamıştır. Dolayısıyla eksiltili yapıdan söz edilebilir.

Örnek 7: Bu tür “kaçış” durumlarında, eşlerden biri bırakmak istemeyince şehri, o zaman ya gitmek isteyen kalıp mutsuz olacaktır ya da kalmak isteyen, gidemeyene sebep. (Herkesin Hayali, Onların Gerçeği: Sema ve İskender Azatoğlu/ Yolculuk- Haziran 2008- Sayı 48)

Bu örnekte görüleceği üzere aynı fiil cümleinin devamında tekrarlanmamış ve “olacaktır” kelimesinin ikinci kez kullanımından kaçınılarak eksiltili yapı tercih edilmiştir.

3.3 Örtük Anlatım

“Her dilin kendi kullanım olanaklarından kaynaklanan özel durumları vardır. Bu durumlar yoluyla bir bilgi açık olarak alıcıya aktarılabileceği gibi, örtük bir biçimde, önvarsayımsal olarak ya da sezdirimsel olarak da aktarılabilir. Örtükleşme dolaylı ya da dolaysız yoldan ulaşılabilecek bilgiler için kullanılır. Bir sözcüde, paragrafta bazı bilgiler açık olarak verilmez. Böylece bazı bilgiler verilse de gizli bir biçimde sözcüde bulunur. Önvarsayımlar, kullanım bağlamından çıkartılabilecek bazı örtük bilgileri belirtir. Sezdirim ise bir bağlam ya da sözceleme durumunda verilen bilgilerden çıkarım yoluyla ulaşılabilecek bir bilgiyi belirtir.” (Günay, 2007: 86)

Örtük anlatımlar okuyucunun hayal dünyasını beslerken bazı konularda yorumu okuyucuya bırakarak okunan metnin her okura ve onun bilgi birikimine göre farklı anlaşılmasına olanak verir. Bu da metinden her okuyanın farklı bir tat alması demektir. Yazar okuyucunun belli bir bilgi birikimine sahip olduğunu varsayarak ona ipuçları verir ve anlamı kelimelerle açıkça vermek yerine sezdirir, onu yönlendirir. Neden- sonuç ilişkilerinden yararlanarak durumu çözmek okuyucuya bırakılır.

Örnek 1: Taşkale’ye doğru yola çıktığımızda açıkçası neyle karşılaşacağımızı pek bilmiyordum. (Toprak Rengi Bir Yolculuk: Taşkale/ Yolculuk- Aralık 2008- Sayı 54)

Bu örnekte yazarın Taşkale ilgili pek fazla bilgisi olmadığı ve bir beklenti içine girmediği sezdiriliyor. Ayrıca beklenmemişlik duygusu okuyucuya verilerek merak duygusu uyandırılıyor.

Örnek 2: Çünkü Kastamonu’da sezon çok kısa, üç ay kadar. Geri kalan aylar, yağışlı ve karlı olduğu için sezon bitiyor. Bandırmalı olduğum için buraya geldim. (Bir Kulaç Ötede: Erdek/ Yolculuk- Temmuz 2009- Sayı 61)

Bu örnekte “geri kalan aylar” tanımıyla okurun üç ay dışındaki ayları bildiği varsayılarak bir çıkarımda bulunması beklenmektedir.

Örnek 3: Dehlizden, daha da zorlanarak ama bu gizemli yerden etkilenmiş bir şekilde çıkıyordum. (Toprak Rengi Bir Yolculuk: Taşkale/ Yolculuk- Aralık 2008- Sayı 54)

Bu örnekte “daha da” yapısının kullanılması yazarın mağaradaki gezisinin sadece son bölümünde değil, önceki safhalarında da zorlandığı sezdirilmektedir.

Örnek 4: Manazan Mağarası’nda olduğu gibi yine kayaların içine oyulmuş, doğal saklama koşulları bulunan tahıl ambarına tırmanmak, görüldüğü kadar kolay değil. (Toprak Rengi Bir Yolculuk: Taşkale/ Yolculuk- Aralık 2008- Sayı 54)

Bu örnekte yazarın buraya tırmanmak konusundaki ilk izleniminin, tecrübe ettikten sonraki fikrinden farklı olduğu sezdirilmiştir. Yazar bu işin kolay olduğu düşünmüş olsa da, tırmanış sonrası ne denli zor olduğunu fark etmiştir.

Örnek 5: “Yaşlandıkça daha rahat yaşayacağımızı zannediyordum ama günler çok dolu geçiyor.” (Herkesin Hayali, Onların Gerçeği: Sema ve İskender Azatoğlu/ Yolculuk- Haziran 2008- Sayı 48)

Bu örnekte butik otelin kurucularından olan Sema Hanım’ın daha rahat yaşamak için bu köye yerleştiği ama hiç de sandığı gibi kolay olmadığını gördüğü ve çok işinin olduğu sezdirilmiştir.

Örnek 6: ...tüm köprüleri yakmamak ve kendini doğanın ellerine bırakmamak elde değil. (Herkesin Hayali, Onların Gerçeği: Sema ve İskender Azatoğlu/ Yolculuk- Haziran 2008- Sayı 48)

Bu örnekte görüldüğü gibi büyük şehri bırakıp buraya yerleşen Azatoğlu çiftinin büyük bir karar verdiği ve geçmiş yaşantılarındaki her şeyi bırakarak bu kararı aldığı sezdirilmektedir.

Örnek 7: Dönüş yolunda yaşayacaklarımızı düşününce, o an şanslı sayılırdık aslında. (Kükreyen Göl: Çıldır/ Yolculuk- Şubat 2009- Sayı 56)

Bu örnekte görüleceği üzere, yazar o ana kadar yaşanan bazı zorluklardan bahsetmiş ve henüz yazının başındayken sonradan yaşanacak zorlukların daha da fazla olacağını sezdirerek merak unsuru uyandırmayı amaçlamıştır.

Örnek 8: Fakat öğle saati olmasına rağmen, göl üzerinde, bahsedilen ve ilk duyduğumuz andan beri bizi heyecanlandıran, kafamızda oluşturduğumuz fotoğraf karelerinin hiçbirini göremiyorduk. (Kükreyen Göl: Çıldır/ Yolculuk- Şubat 2009- Sayı 56)

Bu örnekte yazarın oraya giderken büyük bir beklenti içinde olduğu, önceden edindiği bilgilerle kafasında belli kalıpların bulunduğu ama bunun hayal kırıklığıyla sonuçlandığı sezdirilmiştir.

Örnek 9: Ama göle çıktığımız andan itibaren her şeye degeceğini anlıyoruz. (Kükreyen Göl: Çıldır/ Yolculuk- Şubat 2009- Sayı 56)

Bu örnekte görüleceği üzere yazarın zorluklarla o mekâna ulaştığı ama pişman olmadığı ve müthiş bir doğa güzelliğiyle karşılaştığı sezdirilmektedir.

Örnek 10: Neyse ki Çıldır da geçirecek bir günümüz daha var...(Kükreyen Göl: Çıldır/ Yolculuk- Şubat 2009- Sayı 56)

Bu örnekte yazarın oradan gitmeyi hiç istemediği, doğal güzelliklerinden ötürü orada daha fazla vakit geçirmeyi istediği sezdirilmektedir.

Örnek 11: Çıldır'dan aklımızda “keşke”lerle dönüyoruz. (Kükreyen Göl: Çıldır/ Yolculuk- Şubat 2009- Sayı 56)

Bu örnekte yazarın Çıldır'ı gördükten sonra pişmanlıklar yaşadığı sezdirilmektedir. Bu pişmanlıkların olumlu yönde olduğu, yani yazarın zihninde neden daha önce oraya gitmediği gibi bir düşüncenin uyandığı yazının önceki bölümlerinde kullanılan doğal güzelliklere karşı duyulan hayranlık ifadeleriyle betimlenmiştir.

Örnek 12: Vitray motifleri ise devrin bitkisel süsleme özelliklerini yansıtıyor. (Batı Anadolu'nun Tarihte İlk Sayfası: Burdur / Yolculuk- Mart 2009- Sayı 57)

Bu örnekte okurun bildiği varsayılan bir bilgidен yola çıkılmış ve bitki motiflerinin o devirde sıkça kullanıldığı sezdirilmiştir.

Örnek 13: Günü bitiren akşam güneşinin üzerine vurduğu kent, yalnızlığına bir günü daha ekleyerek, hüznle karanlığa gömülüyor. (Batı Anadolu'nun Tarihte İlk Sayfası: Burdur / Yolculuk- Mart 2009- Sayı 57)

Bu örnekte “yalnızlık” ve “hüzün” kelimeleri kullanılarak antik kentin pek ziyaretçisi olmadığı sezdirilmiştir.

Örnek 14: Sessiz, orman içinde, tepelerin çevrelediği görkemli bir manastırdan geriye kalanları görmek için katlandığımız bozuk yol, o kadar da zulüm gelmiyor artık. (Bir Kulaç Ötede: Erdek/ Yolculuk- Temmuz 2009- Sayı 61)

Bu örnekte kullanılan “artık” kelimesiyle daha önceden bu yolu aşmanın yazara çok zor geldiği ama manzarayı gördükten sonra fikrinin değiştiği, buna değdiğini düşündüğü sezdirilmiştir.

4. BÜYÜK YAPI VE METNİN ÇÖZÜMLENMESİ

Nasıl ki kendimizi tanıtırken ilk olarak ad ve soyadımızı söylüyorsak bir metnin ad ve soyadı da onun başlığıdır. Okuyucunun metinle ilk karşılaşması ve ona maruz kalması metnin başlığıyla olmaktadır. Bu sebeptendir ki başlık seçilirken çok dikkatli olunmalı ve ince ayrıntılara dikkat edilmelidir. Metnin türü, tipi ve tonuna göre uygun başlığı seçmek bir yazarın ustalığını gösterir. Metin ne denli iyi yazılmış olursa olsun yanlış tarzda seçilen başlık o metnin daha okunmaya hiç başlanmadan bir kenara kaldırılmasına sebep olabilir. Tam tersi şekilde, okur için hiç ilginç olmayan bir konuda yazılmış metne doğru seçilmiş bir başlık konulmasıyla da okurun ilgisi çekilerek o metni okuyup belki de zevk alabileceğini görmesinin sağlanması da mümkündür.

“Bir metnin başlığı gelecekte söylenecek (yani okuyucunun okuyacağı) metinle ilgili bilgilerin tümünü kapsayıcı bir ön söyleme biçimidir. Bu kısa sözcük ya da sözcük grubu okuyucuda birçok işlevler yerine getirir. Öncelikle okuyucunun dikkatini çeker, onda ilgi uyandırır, izlekle ilgili en özlü bilgileri verebilir.” (Günay, 2007: 58)

Farklı metin türlerinde başlıklar seçilirken yazarların farklı amaçları ve dolayısıyla farklı yaklaşımları vardır. Kimi yazar başlık seçerken anlatacağı metinden tamamen bağımsız, onunla ilişkisiz bir başlık seçebilir ve okuyucuyu bir nevi yanıltarak anlatıya sürpriz unsuru katar. Kimi yazar ise anlatacağı metnin ipuçlarını açık ve net olarak başlıkta verir ve okuyucuya ne gibi bir metin okuyacağını sezdirerek onu karşılaştacağı şeylere hazırlar. Bir diğer yol ise başlıkta metinle ilgili ipuçlarını betimlemelerle vererek çıkarsamayı okuyucuya bırakmak ve onun hayal gücü ölçütünde metnin gidişatını tahmin etmesine olanak vererek merak unsurunu üst seviyede tutmaktır.

Bu açıdan baktığımızda, Berna Çetin Akgün’ün yurtiçinde yaptığı gezileri kaleme alırken adı geçen üçüncü türdeki başlıkları kullanarak ne denli doğru bir seçim yaptığı görülmektedir. Çünkü bir gezi yazısının yazılış amacı okurun o yöreyi hayalinde canlandırması, sanki gitmiş görmüş gibi hissetmesi ve yazarın o anı yaşarken aldığı hazzı hissetmesidir. Böylece adı geçen yeri merak eder ve oraya gidip kendi gözleriyle de görerek aynı duyguyu deneyimlemek ister.

Bu çalışmada incelenmekte olan 5 gezi yazısının başlıklarını tek tek ele almak ve yazarın başlık seçimini ne denli başarılı yaptığını ortaya koymak yerinde olacaktır.

- Herkesin Hayali, Onların Gerçeği: Sema ve İskender Azatoğlu (Yolculuk- Haziran 2008- Sayı 48)
- Toprak Rengi Bir Yolculuk: Taşkale (Yolculuk- Aralık 2008- Sayı 54)
- Kükreyen Göl: Çıldır (Yolculuk- Şubat 2009- Sayı 56)
- Batı Anadolu'nun Tarihte İlk Sayfası: Burdur (Yolculuk- Mart 2009- Sayı 57)
- Bir Kulaç Ötede: Erdek (Yolculuk- Temmuz 2009- Sayı 61)

Birinci başlıkta “herkesin hayali” ifadesiyle önce okuyucunun empati kurması sağlanmış, kendi hayalleri hatırlatılmış ve yazıda hangi hayallerin gerçek olabileceği ile ilgili merak duygusu uyandırılmıştır. Gezilen yerin adı başlıkta verilmeyerek hayaller ve gerçekleştirilmesiyle ilgili bilgi tamamen okurun düş gücüne bırakılmıştır. Başlığın devamında bir çiftin adları verilerek de yazıda konu edilecek hayallerin ve onu gerçekleştirenlerin bilgisi sezdirilmiştir. Okur bu bilgilerden yola çıkarak bu kişilerin ne gibi hayalleri olduğu ve onları gerçekleştirmek için neler yaptıklarını merak eder ve okuma motivasyonu oluşur.

İkinci başlıkta “toprak rengi” betimlemesiyle gidilen, görülen ve hakkında yazı yazılan yerin coğrafik ve görme duyusuna dayalı özellikleri betimlenmektedir. Okuyucuya detaylı bir bilgi verilmemiş olsa da bu renkle betimlenen yerin nasıl özellikleri olabileceği hayal gücüne bırakılmış ve merak duygusu uyandırılmıştır. Yazıya konu edilen yerin adı verilmiş ve “kale” kelimesinden hareketle okurun mekân konusunda bir çıkarımda bulunması amaçlanmıştır. Ayrıca yerin adının başlıkta “Taşkale” şeklinde verilmiş olması da okuyuculardan bu ismi daha önce duymuş ya da oraya daha önce gitmiş olanların da ilgisini çekecek ve kendi zihinlerindeki bilgilerden de yola çıkarak o yörenin nasıl anlatıldığıyla ilgili okuma motivasyonu oluşturacaktır.

Üçüncü başlıktaki “kükreyen” kelimesi ve daha sonra gelen mekân adındaki “göl” kelimesi normal şartlar altında zihnimizde bağdaştıramayacağımız kelimelerdir. Fakat yazar bunları bir arada vererek, yani gölü kükreyen bir aslana benzeterek okurda merak duygusu uyandırmaktadır. Genelde bir göl için değil de bir ırmak ya da çağlayan için kullanılabilecek “kükreyen” benzetmesinin bir göl için kullanılmış olması, okurun zihnini gölün bu adı almak

için ne gibi bir özelliği olması gerektiği konusunda meşgul eder, merak uyandırır. Yine ikinci başlık incelenirken de söz edildiği gibi yerin adının “Çıldır” şeklinde verilmiş olması bu adı daha önce duymuş ya da bu yerde daha önce bulunmuş olanların da ilgisinin çekecektir.

Dördüncü başlığa bakacak olursak, “Batı Anadolu’nun tarihte ilk sayfası” tanımlamasının hakkında yazı yazılan yörenin tarihteki yeri ve geçmişteki önemini özetlemek amacıyla seçildiği görülür. “ilk sayfa” tabiri oldukça çarpıcıdır ve “tarihte” ile “ilk” sözcükleri anlamsal olarak zihinde “çok önemli olma” unsurunu çağrıştırır. Bu da okurun o yörenin hangi özellikleri açısından tarihte ilk sayfa olduğunu merak etmesine yol açar. Yerin adı verilerek daha önce sözü geçen iki başlıkta da olduğu gibi okurun belki de bir şekilde aşına olduğu bu şehirle ilgili detaylı bilgi edinme isteğinin uyanması amaçlanmaktadır. Ayrıca daha önce bu şehre hiç gitmemiş olan okur da bilmediği bir bilgiyi edinmek amacıyla ve merak unsurunun etkisiyle metni okumaya yönlenecektir. Bu durum önceki iki başlık için de geçerlidir.

Son başlıktaysa, “bir kulaç” tanımıyla sözü geçen yörenin deniz kenarında olduğu okuyucuya sezdirilmiştir. Ayrıca yine “bir kulaç ötede” betimlemesi bu yörenin ulaşım açısından yakınlığını niteler. Yazar bahsedeceği yerin adını başlıkta vererek daha önceden burayı bilenlerde daha fazla bilgi edinme merakı uyandırırken, hiç bilmeyenlerde de yeni şeyler öğrenme duygusunu tetikler.

Metne genel olarak baktığımızda akla ilk olarak şu sorular gelmektedir:

Anlatıcı kimdir?

Metnin yazılış amacı nedir?

Hedef kitle nedir?

Metindeki uzam nedir?

Anlatıcı ne zaman ve nerede konuşmaktadır?

Yazarın üslubu nasıldır?

Metinde ne tür fiiller ve bağlaçlar kullanılmıştır?

Yazar metindeki gerilimi nasıl yaratmıştır?

Metinde tutarlılık, bağdaşıklık ve kabul edilebilirlik unsurları sağlanmış mıdır?

Metnin türü, tipi ve tonu nedir?

Bu çalışmada ele alınan 5 gezi yazısına bakıldığında genel itibariyle anlatıcı ve yazarın aynı kişi olduğu görülmektedir. Sadece gidilen yerlerde tanışılan kişilere sorulan soruların cevapları onların ağzından alıntı olarak aktarılmıştır. Yazar, çoğu yerde kendisiyle birlikte gezi ekibinde yer alan diğer kişileri de kastederek “biz” zamirini kullanmıştır.

Gezi yazılarında hedef kitle yurtiçinde ya da yurtdışında seyahat etme arzusunda olan, tarihe, coğrafyaya ve kültüre ilgi duyan insanlardır. Dolayısıyla metnin yazılış amacı da bu insanlara gidilecek, görülecek yeni yerler hakkında fikir vermek ve yazarın deneyimlerinden yola çıkarak bir sonraki gezi planlarını yapmalarında onlara yardım etmektir. Tüm bu amaç ve hedef kitleden bağımsız olarak düşünüldüğünde, çeşitli sebeplerden ötürü seyahat edemeyenlerin de gidemedikleri ve göremedikleri yerler hakkında en azından okuyarak bilgi alma isteği olabileceği göz ardı edilmemelidir. İşte bu sebeptendir ki yazar metinleri oluştururken hem gezmeyi hedefleyenleri o yerlere gitmeye ikna edecek düzeyde hem de gidemeyenlerin zihninde orayı canlandırarak gitmiş gibi hissedeceği biçimde zengin betimlemelerle deneyimlerini anlatmalıdır. Bu çalışmada incelenen 5 gezi yazısında da bu unsur ustalıkla kullanılmıştır. Gezi yazısının yazılış amacına ve hedef kitlesine uygun bir üslup yazar tarafından benimsenmiştir.

Uzam unsuru tüm metinlerde önemlidir. Ama özellikle gezi yazılarında konu gidilen, görülen yerler olduğundan mekânı ve zamanı kapsamlıca tanımlamanın üstünde titizlikle durulmalıdır. İncelenen 5 gezi yazısında da yazarın giriş bölümünde mekânı ayrıntılı tanıttığı, hatta başlıklarda detaylı ipuçları verdiği görülmektedir. Gezinin yapıldığı mevsimle ilgili betimlemeler hava şartları ve doğanın o anki durumu tasvir edilerek sezdirilmektedir. Bu şekilde gezinin yapıldığı zamana dair bilgi de aktarılmış olur.

Anlatıcı olayları bizzat yaşayan kişi olduğundan incelenen gezi yazılarında olayın anlatıldığı zaman yaşanan zamanla aynıdır. Yazar gezdiği yerler hakkındaki bu yazıları daha sonra kaleme alsın bile metnin bütününe hâkim olan şimdiki zaman yapısı eşzamanlı bir anlatıma işaret eder. Sanki bir belgesel çekiyormuşçasına o an, olayların yaşandığı an anlatıldığı daha doğrusu aktarıldığı hissi okura verilir. Bu sayede okur kendini o an gerçekten yazarla birlikte geziyormuş gibi hisseder. Tarihi bilgi verilirken kullanılan geçmiş zaman yapısı ise yazarın şahit olmadığı olayları anlatırken doğal olarak kullanması gereken bir yapıdır.

Genel olarak bakıldığında 5 yazıda da yazarın belirgin üslubu göze çarpar. Kullanılan devrik cümleler, eksilteler, benzetmeler, betimlemeler, sıfat tamlamaları, her duyuya hitabeden zengin sözcük seçimi, mekanikten çok duygusal diyebileceğimiz bir üslup yazarın imzasıdır.

Adeta yazının içine okuru çeker, merak duygusu uyandırır ve okuma edimi bittiğinde ağızda hoş bir tat bırakır.

Gezi yazılarının anlatsal metin olmasından ötürü yazar hareket bildiren eylemleri yoğunlukla kullanmıştır. Betimlemelerdeyse durum eylemlerinin kullanıldığı görülmektedir. Doğru ve farklı türlerde bağlaç kullanımıyla metinsel bütünlük korunmuş, tutarlılık sağlanmıştır. Tutarlılık yeni bilginin eskileriyle bağlantılı olmasıdır. Küçük yapı incelerken ele alınan alt başlıkların yanı sıra bağlaçlar da bu unsurun sağlamlığını desteklemektedir.

Yazar metinlerde gezip gördüğü yerlere dair bilgiyi tamamıyla vermeyip okurun sezdirimlerden çıkarsamalar yoluyla keşfetmesini sağlayarak gerilimi hep dozunda tutmuştur. Örneğin, söz konusu yerle ilgili yolculuk esnasında çekilen zorlukları anlatmış ve yer yer kararsızlık veya belirsizlik içeren kelime kullanımıyla okuyucuda “Acaba sonra ne olacak? Yolculuğun rotası değişecek mi? Oraya gitmekten vazgeçecek mi?” hissini yaratmaktadır. Bu da okurun metni okumaya devam etmesi için gerekli gerilimi oluşturur ve merak unsuru okuma ediminin sürerliğine hizmet eder.

Daha önce de söz edildiği gibi metinlerde tutarlılık ve bağdaşıklık hem art gönderim, ön gönderim, örtük yapı ve sezdirim kullanımı yoluyla sağlanmış hem de doğru yerde doğru bağlaçların seçimiyle pekiştirilmiştir. Genel itibariyle metinlerdeki betimlemeler yerindedir ve anlatılan konuyu desteklemektedir. Yurtiçi gezileri anlatıldığından az çok her okurun aşına olduğu kavramlar metin dâhilindedir ve bu da metnin içinde yaşanan toplum tarafından kabul edilebilirliğini getirmektedir.

İncelenen gezi yazılarının tonu öğreticidir. Okura bir konuda bilgi verilmesi amaçlanmıştır. Bu bilgi hiç bilinmeyen bir konuda olabileceği gibi az bilinen bir konuda da olabilmektedir.

Gezi yazılarında metnin tipi öncelikli olarak anlatsal olarak adlandırılabilir. Anlatı bir kişinin kendi bakış açısıyla bir dizi olayı uzam ve zamana oturtarak okura aktarmasıdır. Olaylar okura belli bir düzen içinde sunulur ve bu düzeni anlatan kişi yani gezi yazılarında anlatan ve yazar aynı kişi olduğundan yazar belirler. Anlatılar az ya da çok gerçek olayları konu alabilmektedir. Gezi yazıları tamamen yaşanmış gerçek olayların anlatımından oluşur. Sadece tarihsel olaylar anlatılırken ilgi çekicilik unsuru katma amaçlı destanlar ve söylenceler metne dâhil edilebilir ama bu metnin genel olarak anlatsal özelliğini bozmaz. Anlatsal metinlerde olayların ardı ardına gelmesi, durumlardaki değişimler ve dönüşümler okuyucuda okuma isteğini artıran bir unsurdur. Gezi yazılarında sürekli değişen bir uzam olduğundan doğal

olarak bir devinim de söz konusudur. Anlatılan durumlar değişir ve dönüşür. Bu da anlatıyı ilgi çekici kılar. Gezi yazısının kendine has bir özelliği olan bu unsurun sağladığı merak duygusunun yoğunluğu yazarın ustalığına bağlıdır. İncelenen 5 gezi yazısında görüldüğü gibi yazar bu duyguyu hep yüksek seviyede tutacak bir üslup benimsemiştir.

Anlatı metnindeki bilgilendirme işlevi gezi yazılarının temel unsurunu oluşturmaktadır. Hazırlanan anlatı metninin belli bir belgesel özelliği vardır ve özellikle göndergesi gerçek dünyaya ait olan gezi yazılarında bilgilendirme işlevi daha da belirgin olarak görülmektedir. Yazar incelenen metinlerde gittiği, gördüğü yerleri bir belgeselinki kadar tarafsız ve nesnel bir üslupta değil, okuyucunun ilgisini çekebilmesi için son derece öznel bir şekilde vermektedir. Bu açıdan bakıldığında hem anlatı metninin bilgilendirme işlevini yerinde kullandığı hem de öznel anlatımıyla merak unsurunu yüksek seviyede tutarak okuyucuyu metnin içinde çektiği söylenebilir.

Bir metin aynı zamanda birden fazla metin tipi içerebilmektedir. Bu noktada, incelenen gezi yazılarının betimleyici metin türüne de dâhil olduğunu belirtmek yerinde olacaktır. Betimleyici metin tipinde yazar, okurun göremeyeceği fakat hayal edebileceği bir yeri, kişiyi ya da nesneyi ayrıntılı olarak tanımlar, sergiler (Günay, 2007: 240). Gezi yazılarının özünü oluşturan da bu unsurdur. Yazar kendi gördüğü yerleri okuyucunun da görmüş gibi hayal edebilmesi için ayrıntılı betimlemeler kullanır. Bunu çeşitli duyulara hitabeden sıfatları ustalıkla seçerek yapar. Fakat yazar betimlemeleri yaparken yaşanan tüm olayları olduğu gibi aktarmaz. İçlerinden betimlemeye değer bulduklarını seçer. Gezi yazıları söz konusu olduğunda betimlemeye değer bulunanların okuyucunun ilgisini çekebilecek, gezilen yerin öne çıkan özelliklerini yansıtan öğeler olduğu görülmektedir. İncelenen gezi yazılarında, yazar bu unsuru yerinde kullanmış ve gereksiz detaylar ya da gezilen yerin ilgi çekici olmayan yönlerini betimlemelerine katmamıştır. Metinlerin her satırı okuyucuyu bir sonrakine yönlendiren, heyecan ve merak uyandıran anlatımları içermektedir. Betimleyici metinlerde hayranlık verici, duygusal anlatımın öneminden söz edilebilir (Günay, 2007:241). Bu noktada, yazarın betimleyici metnin genel özelliklerinden en önemlisini yansıttığı da görülmektedir. Ayrıca betimlemeler belli bir düzen içinde sunulmalıdır. Betimlenen unsurlar arası geçiş olmamalı, örneğin bir insan betimleniyorsa sırayla karakteri, dış görünüşü, giyimi gibi ayrıntılar verilmelidir. Gezi yazılarında da gidilen yerin tarihsel özellikleri betimlenirken birdenbire yörede yaşayan insanlarla ilgili betimlemelere ya da coğrafi bilgilere geçilmemeli,

bu ayrıntılar yazarın belirleyeceği bir sırada, düzenli olarak işlenmelidir. Bu çalışmanın konusu olan 5 gezi yazısında da yazarın bu düzene sadık kaldığı görülmektedir.

Anlatısal metinler ve betimleyici metinlerin birbirlerine zıt özellikleri olduğu Günay (2007) tarafından da belirtilmiştir. Günay'a göre betimleyici metinler nesne, durum ve kişi odaklıyken, anlatısal metinler eylem odaklıdır. Anlatı birbiriyle bağıntılı eylemleri sunarken, betimleyici metinler nesne ve kişileri tanımlar. Anlatı zaman içinde gerçekleşir, betimleme ise uzam içindeki düzenlemedir. Anlatısal metinler devingendir, betimsel metinler ise durağandır, tablo gibidir. Betimlemelerde nesne ya da kişiyle ilgili belirli bir ana ait tanımlamalar yapılır, değişmeyen yönleri ortaya konur. Bu sebeple durağandır. Sıfat ve yer ile ilgili belirteciler sıklıkla kullanılır. Gezi yazıları düşünüldüğünde içerikte bu iki türe de yer verilmesi gerektiği görülmektedir. Çünkü gezi yazısı hem durumdaki değişimleri, gidilen yere ne şekilde gidildiğini, orada ne yapıldığını, insanların hayatlarını anlatırken hem de gezinin geçtiği mekânı ve zamanı betimler. Olaylar ve nesnelere bir bütün içinde okuyucuya sunulur. Bu sebeple gezi yazıları hem anlatısal hem de betimleyici metin türünü içermektedir. İncelenen gezi yazılarında da bu iki türün çelişmeden, birbiriyle yan yana, yeri geldiğinde durum yeri geldiğinde hareketleri anlatmak için kullanıldığı görülmektedir.

Betimleyici metinler işlevine göre dört gruba ayrılır (Günay, 2007: 249). Gezi yazıları hem bilgi verme işlevini hem de gerçeği yansıtma işlevini içerir. Bilgi verici işlevi kapsamında gerçek üzerinden bilgi verirken, gerçeği yansıtma işlevi çerçevesinde de olayları gerçekleştirdiği biçime yakın olarak ayrıntılarla yansıtır. Gezi yazıları olan olayı gerçeğe en yakın şekilde işler. Yazarın öznel anlatımı her ne kadar metne dâhil olmuş olsa da, başından hiç geçmeyen olayları kurmaca bir şekilde işlemez. Özellikle gezilen yerle ilgili tarihi bilgiler verilirken gerçeği yansıtma işlevi net görülebilmektedir. Gezi yazısının doğası gereği gidilen, görülen yerle ilgili bilgi verme amaçlı yazılmasının en belirgin özelliği olduğu fark edilir.

Açıklayıcı ya da bilgi verici metin tipine bakılacak olursa işlevinin okuyucunun bildiği ya da hiç bilmediği bir konuda ona doğru bilgiyi sağlamak olduğu görülmektedir (Günay, 2007: 341). Okuyucu az bildiği bir konuda daha derin bilgi almak ya da hiç bilmediği bir konuda bilgi edinmek için bu metinlere yönelir. Bu tip metinlerde aydınlatıcı ve açıklayıcı bilgiler diğer metin tiplerinden daha fazla bulunur. Gezi yazılarındaki gidilen mekânla ilgili tarihi ve coğrafik özelliklerden bahsedilen bölümler bilgi verici olarak adlandırılabilir. Yazar öznel bakış açısıyla yolculuk boyunca edindiği deneyimleri anlatırken, bu yerle ilgili değişmeyen genel geçer gerçekleri de bilgi verici bir şekilde nesnel olarak yansıtmaktadır.

Metin türleri açısından ele alınacak olursa gezi yazılarının öğretici metin türü kapsamında olduğu söylenebilir. Öğretici metin türünde okuyucuyu bilgilendirmek esastır. Bilgi aktarılırken anlatsal, betimleyici, açıklayıcı metin tipleri kullanılabilir. Bu çalışmada incelenen 5 gezi yazısında da yazarın bu metin türlerinden yeri geldiğinde yararlandığı göze çarpmaktadır.

5. BULGULAR

- Küçük yapı incelendiğinde yazarın art gönderim, ön gönderim, eksilteli yapılar ve örtük anlatım yoluyla metindeki tutarlılık ve bağlaşıklığı sağladığı görülmektedir.
- Büyük yapı incelenerek metin çözümlendiğinde yazarın dili göndergesel işlevde kullandığı görülmektedir.
- Yazar metinleri oluştururken kronolojik zamanlı plan uygulamıştır.
- Bilgilendirici niteliği olan bölümlerde nesnel bir dil kullanılmıştır. Aydınlatıcı ve öğretici bilgiler verilmiştir. Fakat metinlerin geneline öznel bir dil hâkimdir.
- Yazar betimleyici anlatımdan yararlanmıştır.
- Yazar, gözlemlerini yazı sanatının birçok özelliğini yansıtan renkli bir dille anlatmıştır.
- Yazının genelindeki anlatımda birinci tekil ve birinci çoğul şahıs kullanılmıştır.
- Yazarın başlık seçimini ustalıkla başardığı görülmektedir. Başlıklar okurda merak uyandıran, çok fazla bilgi vermezken ipuçlarıyla konuyu tanıtan bir üslupta seçilmiştir.
- Anlatıcı ve yazar aynı kişidir.
- Metinlerin amacına hizmet edecek şekilde merak duygusu okurda uyandırılmaktadır. Yazar bunu her duyuya hitabeden sıfatları ustalıkla seçerek, betimlemeleri tablo gibi işleyerek sağlamıştır.
- Gezi yazılarında uzam en önemli unsur olduğundan bu öge yazar tarafından titizlikle ortaya konmuştur. Gidilen yerlerle ilgili zamana dair bilgi ayrıntısıyla betimlenmiş ve mekâna dair detaylar her adımda metne dâhil edilmiştir.
- Yazının genelinde şimdiki zaman kullanılmıştır. Sadece yöreyle ilgili tarihi bilgi verilirken geçmiş zaman yapısına başvurulmuştur.

- Hem hareket hem durum bildiren eylemler kullanılmıştır. Birinin diğerine tercih edildiğini söylemek pek mümkün değildir. Çünkü betimlemeler durum eylemleriyle yapılırken gezilen yerlere doğru gerçekleştirilen yolculuk süreci hareket bildiren eylemlerle ifade edilmiştir.
- Okuyucuda merak uyandırmak için gerekli olan gerilim unsuru yazar tarafından sağlanmıştır.
- Metinler, yurtiçi yörelerimize yapılmış olan gezileri konu aldığından kabul edilebilirlik unsuru ile uyum içindedir.
- Metinler anlatsal, bilgilendirici ve öğreticidir.
- Metinlerin göndergesi gerçek dünyaya aittir, gerçeği yansıtır.
- Yazar gezileriyle ilgili tüm ayrıntıları anlatmamış, gerekli detayları ustalıklı seçerek ilgi çekici bir üslupla okuyucuya yansıtmıştır.

6. SONUÇ

Bu çalışmada metin dilbilimsel açıdan incelenen ve çözümlenen gezi yazıları, Yolculuk adlı aylık kültür ve yaşam dergisi için Berna Çetin Akgün tarafından kaleme alınmıştır. Metinlerde bağdaşıklık ve tutarlılık kapsamında alt gönderim, ön gönderim, eksilteli yapılar ve örtük anlatım öğeleri gözden geçirilmiş, küçük yapının incelenmesiyle metin betimlenmiş, büyük yapının incelenmesiyle ise metin çözümlenmiştir.

7. TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Tüm bu bulgular ışığında, Berna Çetin Akgün'ün gezi yazılarının amacına ulaştığını söylemek yerinde olacaktır. Daha önceden hiç gidilmemiş yerlerle ilgili merak uyandıran ya da daha önceden gidilmiş yerlerle ilgili yeni ayrıntılar keşfetme isteğini destekleyen bir üslup yazarın imzasıdır denebilir. Türkiye'de veya Türkiye dışında yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlere derste okuma materyali olarak verilebilecek bu metinler öğrencinin sadece dilsel gelişimini değil kültürel farkındalık düzeyini de olumlu yönde destekleyecek niteliktedir. Yazarın gezi yazıları Türk kültüründen, tarihinden ve yaşam biçiminden öğeler barındırmaktadır. Metinler uzunluk olarak okuru sıkmayacak, fakat ilgisini taze tutacak tarzda, öğretici ve ilgi çekicidir. Yalın, mekanik, salt gerçeklikle ilgili bir dil yerine zaman zaman duygusal ifadelerin kullanıldığı, türlü sıfatlarla ve söz sanatlarıyla bezeli, hayal gücünü parlatan bir dil yazarın ustalığının en önemli göstergesidir. Yabancılara Türkçe öğretiminde önemli bir yeri olan okuma alıştırmaları için materyal seçiminde bu yazarın metinlerinin kolaylıkla

düşünülebileceği özellikle ileri Türkçe derslerinde (C1 ve C2) ders materyali olarak kullanılmaları uygun olduğu çalışma sonucunda görülmektedir. Çünkü yazar gezdiği yerlerin kültürünü, tarihini, coğrafyasını ve orada yaşayan halkı hiçbirini es geçmeden ya da hiçbirine ağırlık vermeden, eşit ve dengeli bir şekilde betimlemiştir.

KAYNAKÇA

- Aktaş, E. ve Şentürk, L. (2016). Örtülü Anlam Unsurlarının Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Çalışma Kitaplarındaki Yeri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5(1), 371-394.
- Balcı, H. A. (2006). Metindilbilim Açısından Bir Çözümleme. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21, 191-204.
- Bölükbaş, F. (2010). The Use Of Text Linguistics Methods In Teaching Turkish As A Foreign Language. *15th International Conference on Turkish Linguistics*. Szeged, Macaristan, 20-22 Ağustos 2010, 1-11.
- Çeltik, S. E. (2008). Mehmet Akif Ersoy'un Küfe'sinin Metin Dilbilimsel Açısından İncelenmesi. *1. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu*, 19-21 Kasım 2008.
- Günay, D. (2007). Metin Bilgisi. *Multilingual Yayınları*, İstanbul.
- Gündoğdu, A. E. (2012). Haldun Taner'in 'Konçınalar' Adlı Öyküsünün Biçembilimsel Açısından İncelenmesi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(8), 40-50.
- Karahan, F. (2005). Tür Çözümlemesi Yönünden Düğün Davetiyelerine Yönelik Bir İnceleme. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 22(2), 105-133.
- Keklik, S. ve Yılmaz, Ö. (2013). 11. Sınıf Öğrencilerine Ait Öyküleyici Metinlerin Bağdaşıklık ve Tutarlılık Açısından İncelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(4), 139-157.
- Onursal, İ. (2003). Türkçe Metinlerde Bağdaşıklık ve Tutarlılık. *Günümüz Dilbilim Çalışmaları*, *Multilingual Yayınları*, 121-132, İstanbul.
- Özkan, B. (2004). Metindilbilimi, Metindilbilimsel Bağdaşıklık ve Haldun Taner'in 'Onikiye Bir Var' Adlı Öyküsünde Metindilbilimsel Bağdaşıklık Görünümleri. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(1), 167-182.
- Pılaşlı, N. (2012). Haldun Taner'in "Ölürse Ten Ölür Canlar Ölesi Değil" Adlı Eserini Biçembilim (Değişibilim-Üslûpbilim) Açısından İnceleme. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Gazimağusa, Kuzey Kıbrıs.
- Yılmaz, E. ve Topal, Z. (2010). Türkçe Öğretiminde Metindilbilimsel Çözümleme Yönteminin Uygulanması. *TÜBAR*, 27, 775-788.
- Yüksel, H. G. (2007). Anlatısal Metinler ve Kısa Öykü. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 153-174.